

Употребни квалификатори у двојезичним француско-српским речницима: прагматика у служби просечног корисника

Анђела Васиљевић

 <https://orcid.org/0000-0002-5486-4686>

Универзитет у Београду – Филолошки факултет (Србија)

andjela.vasiljevic.ue@gmail.com

Сажетак

Посредством компаративне и дескриптивне методе, у раду се спроводи квалитативна анализа механизма представљања и различитих типова употребних квалификатора у трима општим двојезичним речницима с француским као полазним језиком и српским као циљним језиком. Главни циљ рада јесте испитивање прилагођености ових информација потребама ширих група корисника, који немају довољно развијену општу језичку компетенцију на страном језику, а често ни довољно напредну речничку културу. Компаративна анализа показује да се у свим речницима подаци о специфичним околностима под којима се употреба одреднице оцењује као (не)прихватљива обележавају експлицитно помоћу одговарајућих квалификатора, док се у извесној мери то постиже и посредством употребних напомена. Истраживање показује да, изузев иначе веома разуђених дијатехничких, најбројнији квалификатори долазе из реда дијастратских, дијафазних и дијаевалуативних, као (социо)прагматичких квалификатора *par excellence*.

Кључне речи: двојезични речник, употребни квалификатор, употребна напомена, стил, регистар, просечан корисник, прагматика.

Abstract

The paper uses comparative and descriptive methods to analyze representation mechanisms and different types of usage labels in three general bilingual dictionaries with French as the source language and Serbian as the target language. The main objective of the paper is to examine the suitability of this information for the needs of wider user groups whose general linguistic competence in a foreign language is not developed to a sufficient extent, and who often lack sufficiently advanced lexicographic competence. The comparative analysis shows that, in all dictionaries, the data on the specific occasions in which the usage of a certain entry is seen as (un)acceptable is explicitly marked, using the appropriate usage labels, while this is to a lesser extent achieved by usage notes. The research shows that, apart from the otherwise highly diversified diatechnical labels, the most numerous labels belong to the group of the diastatic, diaphasic and diaevaluative ones, which are also regarded as (socio)pragmatic labels *par excellence*.

Keywords: bilingual dictionary, usage label, usage note, style, register, average user, pragmatics.

1. Увод

Полазећи од незваничних, али широко распрострањених дефиниција двојезичног речника као својеврсног моста или посредника између двају језика и двеју култура (FRAGAPANE 2022: 166), односно ресурса који је кроз своју историју имао задатак не само да премости јаз између непознавања лексичког блага одређеног језика, већ и да попуни празнине проузроковане непознавањем општих друштвених и културних образаца усађених у колективној свести заједнице која се њиме служи (СТОЈАНОВИЋ 2021: 160), овај рад настоји да представи поједине аспекте досадашње праксе на пољу речничког обележавања

и начина обраде употребних својстава лексичких јединица у одабраним двојезичним речницима за језички пар француски – српски. У првом се делу даје преглед релевантних страних и домаћих истраживања посвећених овој тематици, с освртом на шири научни контекст проблема, као и на нека од кључних термилолошких и типолошких питања. Средишњи део саопштења доноси упоредну анализу употребних квалификатора у грађи ексцерпираној из трију општих двојезичних речника с француским као полазним језиком (в. одељак 2.1). Помоћу компаративне и дескриптивне методе, најпре се анализирају начини увођења и/или илустровања ових

елемената у склопу одговарајућих паратекстова, да би се тежиште потом пренело на поједине аспекте њихове конкретне примене унутар речничке микроструктуре. Циљ тако постављеног истраживања јесте да се да општи преглед стања у одабраним речницима, као и да се, на темељима добре лексикографске праксе, пружи смернице за унапређење обраде ширег спектра прагматичких информација у будућности, при томе не испуштајући из вида основне принципе савремене лексикографије – научну заснованост и функцијску профилисаност речника, окренутост и предусретљивост према (нај)ширим групама корисника, континуиран рад на развоју речничке културе (компетенције) опште популације и, коначно, реализацију речника у дигиталном облику (PRČIĆ 2018: 19–22).

1.1. Шири научни контекст проблема

Премда занимање за употребне квалификаторе није скоријег датума, почетак нове етапе у њиховом проучавању у европским, односно светским оквирима најчешће се везује за осамдесете године прошлога века (уп. CORBIN – CORBIN 1980; CORBIN – GASIGLIA 2011: 18–19). Унеколико друкчији приступ решавању многих питања инхерентних лексикографској обради употребних информација несумњиво је, барем делимично, покренуо готово истовремен развој прагма(лингвис)тике и других лингвистичких интердисциплина, попут социолингвистике и лингвокултурологије, области уједињених у проучавању особености употребе језика у временски, просторно и друштвено омеђеној комуникативној ситуацији (ESCANDELL-VIDAL 2015: 257). Према речима И. Пенадес Мартинез, један од средишњих проблема у периоду пре званичног устоличења прагматички оријентисаних приступа у лингвистици јесте уврежено веровање да се јединице које сачињавају речничку макроструктуру обрађују као „усамљени” елементи извучени из контекста и лишени стварног комуникативног потенцијала (PENADÉS MARTÍNEZ 2018: 90). Такво схватање имало је, између осталог, за последицу посве неуједначену обраду употребних информација, односно њихово недоследно обележавање посредством одговарајућих квалификатора и употребних напомена, што је, напослетку, имало и значајне реперкусије по исправно уочавање и, нарочито, потоњу практичну примену дотичних података сагласно особеностима говорног чина, посебно код ширих, нефилолошких кругова корисника. На пример, просечни ученици страних језика суочавају се с двама фундаменталним проблемима приликом служења двојезичним (као, уосталом, и једнојезичним) речником – недостатком филолошког образовања с једне стране, те недостатком или барем слабијим

нивоом опште језичке компетенције на страном језику с друге стране, укључујући и недостатак тзв. „језичке интуиције” као, истина, често оспораване компоненте прагматичке компетенције (DEBAERE 2002: 59). Међутим, с продором утицајних прагматичких теорија (уп. AUSTIN 1962; SPERBER – WILSON 1986; BROWN – LEVINSON 1987), постало је јасно да су „семантика и прагматика [...] неодвојиве”, те да се значење сваке јединице – била она пунозначна или непунозначна, тј. функционална – гради само у одговарајућем (ван)језичком контексту (Дражић 2022: 29). Промене у схватању појмова *значења* и *смисла* (уп. KRISTAL 1988: 241), донеле су и обиље иновација у лексикографској пракси. У најкраћим цртама, те су новине у сагласју с поимањем да конкретну реализацију денотативних и конотативних значења похрањених унутар неке лексеме у великој мери предодређују природа говорне ситуације, статус и однос учесника, тј. степен њихове блискости или друштвене удаљености, те крајњи перлокутивни циљеви, схваћени као производ говорникове намере (PENADÉS MARTÍNEZ 2018: 102). Друкчије речено, квалификатори се у савременим речницима посматрају као елементи који описују језички систем, али и као смернице задужене за наговештавање начина на које се јединице тог апстрактног система могу применити у дискурсу (ANASTASSIADIS-SYMÉONIDIS 2011: 59). Захваљујући помацима оствареним на пољу прагматички усмерених теоријско-методолошких приступа у науци о језику, те у њеним интердисциплинарним гранама, створили су се и услови за увођење многих промена у теоријској и практичној лексикографији. Имајући у виду да у лексикографским срединама језика обухваћених истраживањем постоје извесне разлике, наредни пододељак доноси преглед неких од значајнијих термилошких и типолошких питања.

1.2. Употребни квалификатор: термилошка и типолошка превирања

У жељи да корисницима пружи податке који ће им омогућити што прикладнију примену јединица описаних у речницима, почев од друге половине XX века лексикографи прибегавају више но раније (п)опису и, нарочито, опримеравању различитих употребних вредности, служећи се како теоријским поставкама прагма(лингвис)тике, тако и великим могућностима које пружа претрага електронских корпуса, посебно у погледу прикупљања аутентичних примера употребе сваке од идентификованих вредности или пак испитивања њихове фреквенције (уп. PEJOVIĆ 2009: 440). Говорећи о значају успостављања доследног модела обраде прагматичких информација на нивоу микроструктуре речника намењених ученицима

страних језика, В. С. Јанг (YANG 2007: 158) напомиње да је укључивање брижљиво одабраних илустративних примера од пресудног значаја, јер се тиме знатно смањује вероватноћа да ће корисник чије је знање на просечном нивоу стећи погрешан или недовољно прецизан увид у могуће семантичко-прагматичке реализације испитиване лексичке јединице.

Међутим, процес прилагођавања и оптимизације лексикографске праксе није био лак, а многа питања нису ни до данас у потпуности решена, о чему сведоче радови страних (уп. CORBIN – GASIGLIA 2011: 33–34; UCHEREK 2021: 188–189), али и домаћих проучаваца ове теме (уп. Стојановић 2021: 173–176). Сâм термин *уџоџребни квалификаџор* (енгл. *usage label*; фр. *marque d'usage*; шп. *marca de uso* 'употребна ознака') далеко од тога да је једнозначан. Наиме, његово се схватање разликује од традиције до традиције, а неретко и од аутора до аутора. У лексикографији се он користи као заједнички именитељ за хетероген и отворен скуп ознака или етикета датих унутар речничког чланка најчешће у форми скраћенице (нпр. фр. *fam.[ilier]*, срп. *раз.[оворно]*), која корисника обавештава да је испитивана одредница обележена према неком нарочитом својству (или према више њих), те да, следствено, њена употреба у говорној ситуацији подлеже одређеним ограничењима (POLGUÈRE 2021: 5). Та обележеност, на пример, може бити временски, просторно, стилски, регистарски или друштвено мотивисана, док се изостанак одговарајуће ознаке у речницима тумачи као имплицитан показатељ да је одредница немаркирана, односно неутрална према неком нарочитом обележју (уп. AZORÍN FERNÁNDEZ 2010: 252).

1.2.1. *Поглед на стање у лексикографској традицији с француског говорног подручја.* Иако не постоји консензус око питања ближег одређења и поделе употребних квалификатора код франкофонских аутора, преглед литературе показује да се најчешће усваја, било у целости, било у нешто измењеном облику, типологија Ф. Ј. Хаусмана (HAUSMANN 1989), рашчлањена на једанаест типова дијасистемских обележја која се могу приписати лексемама приликом лексикографске обраде. Подстакнути овом типологијом, Ф. Корбен и Н. Газилџа (CORBIN – GASIGLIA 2011: 18) разликују следећа употребна обележја: 1) *дијакро-нијска* (која указују на степен актуелности лексичке јединице у посматраном раздобљу, а уводе се квалификаторима попут *vx [vieux]* 'арх.[аично]' или *néol.[ogisme]* '[неол.]огизам'); 2) *дијатопијска* (која указују на припадност одређеној територији, региону или дијалекту, уведена нпр. ознакама *région.[al]* 'реџион.[ално]' или *dial.[ectal]* 'дијал.[екатски]'); 3) *дијаинџеџрацијска* (која посредством квалификатора као што је нпр. *angl.[icisme]* 'анџл.[ицизам]' упућују

на порекло одреднице), 4) *дијамедијална* (којима се прецизира да ли је одредница својствена писаним или усменим медијима, тј. каналима комуникације), 5) *дијасџтрајска* (која указују на припадност одређеном социолекту, одн. друштвеној групи, уведена квалификатором попут *arg.[otique]* 'жарџ.[онизам]'), 6) *дијафазна* (којима се упућује на степен формалности одреднице, типично уведена квалификаторима као што су *fam.[ilier]* 'фам.[илијарно]' или *soutenu* 'узвишено'¹); 7) *дијатџекџуална* (својствена специфичном типу текста/дискурса, нпр. *admin.[istratif]* 'адм.[инистративно]' и *poét.[ique]* 'џоеџ.[ско]'), 8) *дијафреквенцијска* (која се одређују с обзиром на учесталост у одговарајућем периоду, назначена нпр. ознаком *rare* 'ретко'); 9) *дијаевалуџивна* (која се везују за (позитивне или негативне) вредносне судове, одн. за степен експресивности одреднице, обележена нпр. квалификаторима *pér.[oratif]* 'џеџ.[оративно]' и *iron.[ique]* 'џр.[онично]') и 10) *дијанормџивна* (којима се лексема одређује спрам (не)припадности стандарднојезичкој норми). У односу на наведену поделу, у референтним радовима франкофонских аутора углавном се издвајају и *дијатџехнички квалификаџори* или *квалификаџори домена*, којима се наглашава да лексичка јединица припада некој стручној и/или научној области, нпр. *bot.* 'боџ.[аника]' (DEBAERE 2002: 42; FARINA 2021: 111).

Мада је доживела извесне измене, али и критике, није погрешно рећи да је Хаусманова типологија, иначе инспирисана основним принципима варијационистичке социолингвистике (уп. GLESSGEN – SCHÖSLER 2018), остварила значајан успех код франкофонских аутора, послуживши као полазиште за потоње класификације употребних квалификатора у речницима, али и за испитивања њихове сврхисходности и прилагођености потребама савремене лексикографије, те захтевима ширих, нефилолошких група корисника.

Исто тако, у референтној литератури новијег датума, помињу се питања статуса и могућности редукције броја (приближно) синонимних ознака, нпр. *colloquial* 'колоквијално, разговорно' и *informal* 'неформално, разговорно' (BÉJOINT 2021: 99), чему се придружују и често отварања питања природе квалификатора смештених на граници двеју ужих група, попут дијастратских и дијафазних (CORBIN – GASIGLIA 2011: 33; DEVOLDER 2011: 205–206). Напо-

¹ Прилог *узвишено*, као дословни превод француског квалификатора *soutenu*, није уобичајен у домаћој металексикографији. У француској металексикографској традицији њиме се обележава лексика чија је употреба резервисана за виши језички регистар и која се, према степену формалности, супротставља домену фамилијарне лексике, коришћене у неформалним ситуацијама (уп. UCHEREK 2021: 186–187).

кон, један од често помињаних, али тешко решивих проблема тиче се разграничења између блискозначних појмова језичког *нивоа*, *стилска* и *рејсџира*, одн. *стилских* и *рејсџирских квалификајора* (DUBOIS – DUBOIS 1971: 23–24, 37), чији се представници прожимају, а неретко и потпуно изједначавају с класом *ујошребних квалификајора*, онако како је она дефинисана у Хаусмановој типологији (HAUSMANN 1989), те у радовима лексикографа који је следе и/или надограђују (уп. нпр. AQUINO-WEBER – NISSILLE 2011: 142–145; SOUJAEFF 2021: 200–201).

1.2.2. *Поглед на стање у домаћој лексикографској традицији.* За разлику од англофонских, франкофонских и хиспанофонских средина – да се ограничимо само на оне у чију смо лексикографску продукцију остварили непосредан увид, не може се рећи да је термин *ујошребни квалификајор* значајније распрострањен у оквирима србистике, одн. сербокроатистике. Његово одсуство може се тумачити као последица најмање двају чинилаца. Најпре, прагматика је дуго имала потешкоће с афирмацијом и, уопште, устаљивањем у нашој научној средини, те се и решавању многих круцијалних питања, особито оних везаних за превођење стране терминологије, те њену стандардизацију и уједначавање, приступило касно и споро (PRČIĆ 2010: 400). Стога и многа суштинска питања речничке обраде прагматичких података постају средишњи предмет занимања аутора с ових простора тек у скороје време (уп. нпр. KARLIĆ – BAGO 2019; KARLIĆ – BARČOT 2021; STOJANOVIĆ 2021). Уз то, употребне информације, одн. средства њиховог маркирања у речницима разматрана су знатно чешће као део ширих стилских и регистарских обележја, или су се с њима чак изједначавала, што је чест случај и у другим лексикографским срединама (уп. UCHEREK 2021).

Наведеним се термином крајем седамдесетих година прошлог века међу првима служи М. Братанић-Чимбур говорећи о дистинкцији између *прамајичких* и *ујошребних одредница* (тј. квалификатора). Према овој ауторки, потоње „obuhvaćaju čitav niz informacija o razinama i konotacijama upotrebe, geografskoj i vremenskoj lokaciji ili raznim ograničenjima”, а на основу ужих обележја даље се могу делити на „stilске i područne” (1979: 8). Међутим, преглед литературе показује да дотични термин није заживео чак ни у радовима аутора који су директно вођени овом поделом (БАВИЋ 1981: 79). Истраживач који се жели обавестити о начинима дефинисања и навођења, као и о различитим (пот)поделама употребних квалификатора у српској лексикографији највише података може наћи у радовима посвећеним *стилским квалификајорима*, одн. *квалификајорима стилској домена*, имајући у виду да управо овај термин окупља

највећи број јединица за које се у традицијама с франкофонских подручја уобичајено користи одредница *marque d’usage*. Један од исцрпнијих прегледа, с освртом и на питања уже поделе, даје С. Ристић (2014). Према овој ауторки (Ристић 2014: 115–116), за разлику од *прамајичких ознака* (нпр. *ак*.[узатив], *мн*.[ожина], *ипрел*.[азни глагол]), које представљају стабилан, јасно дефинисан сегмент лексикографског метајезика, *нормативне* и *функционалностилске квалификајоре* одликују променљивост и нестабилност, како у погледу бројности, тако и у погледу критеријума дефинисања. Њиховом се употребом врши лексичко нормирање, тј. „одређивање статуса јединица у лексичком систему и правила њихове употребе у писању и говору” (Ристић 2014: 117). У склопу функционалностилских квалификатора које ауторка издваја препознаје се већина ознака поменутих приликом дефинисања и илустрације опсега употребе термина *marque d’usage* у металексикографској традицији француског језика. То су пре свега „терминолошки квалификатори” (нпр. *мај*.[ематика], *лин*.[вистика], *стил*.[истика]), као најстабилнији и најустаљенији ужи тип у српским (једнојезичним) речницима, те они чија употреба није увек доследна, а ни јасно омеђена, попут квалификатора „засновани[х] на друштвено-историјским и језичким параметрима” (нпр. *раз*.[оворно], *гујал*.[екатски], *зас*.[арело]), или пак оних који се одређују према „комуникативно-прагматичком принципу” (нпр. *ип*.[онично], *ио*.[ирг.], *еуф*.[емистично]) (Ристић 2014: 124–125).

На основу прегледа референтне литературе, може се закључити да је у оквирима српске лексикографске средине највише разматрано о квалификаторима који се користе у једнојезичницима, и то, очекивано, највише на материјалу општих описних речника (уп. нпр. ИВАНОВИЋ 2014: 206–227; МАРКОВИЋ 2011). Такође, под утицајем англофонске терминологије, домаћи аутори користе и назив *ујошребна етикета* (према енгл. *usage label*). То је случај у радовима Д. Шипке (ŠIPKA 2006: 95; 2019: 363–364). Када је реч о терминолошком решењу које се користи у овом раду, у новије време њиме се, на пример, служи М. Ивановић (2023) анализирајући речничку обраду етнонимâ у српском језику. Аутор даје предност варијанти *квалификајори ујошребе* истичући да се помоћу њих, тј. путем одговарајућих скраћеница у речницима уводе информације о „примјереност[и] ситуацији, регистру, жанру и теми”, уз напомену да се ти подаци такође, но ипак знатно ређе, наводе и описно унутар *ујошребних наивомена* (2023: 186). Да терминологија није ни приближно јединствена, потврђује и податак да се у радовима домаћих германиста *ујошребни квалификајор* умногоме изједначава с *прамајичким квалификајорима* (тј.

ознакама), баш као што се *уопште не* *напомене* називају [ошвореним] *прагматичким коментаријима*, те „прагматички обогаченим парафразама” сагласно уобичајеној пракси на немачком говорном подручју (Kostić-Tomović 2017: 225; Стојановић 2021: 160, 164).

1.3. Структура рада

Централни одељак рада посвећен је квалитативној анализи употребних квалификатора који се користе у одабраном речничком корпусу. Најпре се у одељку 2.1 дају основне информације о лексикографским изворима из којих је грађа ексцерпирана, а потом се у одељку 2.2 доносе резултати спроведеног истраживања, организовани у два сегмента – први, у којем се пружа преглед формалних аспеката (2.2.1), и други, у којем се пажња усредсређује на заступљеност појединачних типова употребних квалификатора (2.2.2). Дотични одељци опремљени су одговарајућим илустрацијама (*Изводи 1–11*), као и табеларним прегледом, који следи поменути типологију употребних квалификатора Ф. Ј. Хаусмана (*Табела 1*). Напошетку, у закључним разматрањима, указује се на главне резултате истраживања и дају се смернице за даљу лексикографску обраду употребних информација, истичући значај пројекта израде електронских речника за наведени језички пар.

2. Анализа начина представљања употребних квалификатора и њихове примене у микроструктури одабраних лексикографских извора

У претходном одељку, у кратким је цртама дефинисан појам употребног квалификатора, његов статус у лексикографским традицијама језика обухваћених истраживањем, а представљена је и типологија Ф. Ј. Хаусмана (HAUSMANN 1989), која се, по узору на бројне франкофонске ауторе, узима као основ за спровођење квалитативне анализе грађе у наставку рада. Анализа се врши посредством компаративне и дескриптивне методе. Она има за циљ да одговори на низ различитих питања, почев од начина представљања употребних квалификатора у одабраним двојезичницима, преко механизма њихове конкретне примене у речничкој микроструктури, до испитивања заступљености појединачних типова (нпр. дијакхронијских, дијастратских итд.). Међу најзначајнијим питањима на која се покушава одговорити, истичу се следећа:

- како се уводе употребне информације у испитаним изворима;
- да ли се, где и на који начин употребни квалификатори пописују, дефинишу и опримерују;

- да ли се они дају само на полазном језику или и на циљном;
- како се представљају двоструко, тј. вишеструко маркиране одреднице и којим решењима лексикограф прибегава у случају маркираности само једне од значењских реализација одреднице;
- која се дијасистемска обележја намећу као најзначајнија за двојезичне речнике намењене ширим циљним групама, сачињеним од корисника без филолошког образовања;
- да ли је и у којој мери у испитаним изворима искоришћен потенцијал употребних напомена;
- да ли су и колико постојећи употребни квалификатори у служби просечног корисника, одн. задовољавају ли критеријуме транспарентности, једноставности и информативности као предуслове за исправно идентификовање специфичних обележја, те њихову адекватну примену у комуникацијском чину.

Конечно, главни циљ тако постављеног истраживања јесте да, служећи се примерима добре лексикографске праксе, укаже на могућности даље оптимизације ширег спектра употребних информација у двојезичним речницима. У тим настојањима, не испушта се из вида и то да на реализацију појединачних значења одреднице умногоме утичу комплексни (ван)језички чиниоци које је у речницима потребно представити на јасан, језгровит и једноставан начин, прихватљив за све потенцијалне кориснике, независно од нивоа њихове језичке, односно речничке компетенције.

2.1. Представљање речничког корпуса

Речнички корпус на коме је ово истраживање спроведено укључује следеће двојезичне речнике: *Француско-српски речник* (ФСР 2017), *Francusko-srpski rečnik* (FSR 2019) и *Francusko-hrvatski rječnik* (FHR 2003). Ове публикације одабране су због своје актуелности, отворености према најширим круговима корисника, али и доступности на тржишту, укључујући и интернет продају. Последњи фактор био је у неку руку и пресудан. Како би се анализа усредредила на актуелно стање у шире доступним речницима, извори старијег датума (укључујући и претходна издања горепомнутих) нису узети у обзир овом приликом. Међутим, у будућим истраживањима било би значајно испитати проблематику употребних квалификатора на обимнијем узорку грађе која би обухватила и старије публикације, те на тај начин омогућила својеврстан дијакхронијски увид у еволуцију на пољу маркирања употребних обележја.

2.1.1. *Француско-српски речник* (ФСР 2017). Речник ауторки Д. Точанац, Т. Динић и Ј. Видић објављен је

2017. у издању „Завода за уџбенике” из Београда. У питању је једносмерни двојезичник општег типа с макроструктуром која броји близу 20.000 одредница, од чега главнину чини стандарднојезичка лексика, док је у нешто мањој мери заступљен и лексички слој својствен разговорном језичком регистру. У предговору се наводи да је публикација намењена ширим круговима ученика француског језика, укључујући старије адолесценте, студенте свих факултета и, уопште, одрасле кориснике који се француским служе било у пословној кореспонденцији, било у приватној сфери (2017: vii–x). Поред актуелности и лаке доступности на тржишту, отвореност према широј популацији корисника један је од разлога што је грађа из овог лексикографског извора уврштена у корпус на коме се спроводи истраживање. У уводним речима, ауторке истичу да је речник осмишљен тако да на једном месту окупи лексиком која подмирује потребе корисника у најразличитијим говорним ситуацијама, и то сагласно препорукама референтних европских докумената (нпр. *Заједнички европски референтни оквир за живе језике* Савета Европе), који последњих деценија посебно указују на важност континуираног рада на развоју прагматичке компетенције приликом усвајања страног језика. Премда се не убрја у речнике већег обима, увидом у микроструктуру чланака закључује се да је у питању савремено остварење француско-српске лексикографије. Његови су аутори водили рачуна о уравнотеженом представљању кључних граматичких, али и употребних обележја одреднице. Структура речничког чланка је јасна, прегледна и информативна, имајући у виду да је свако појединачно значење обележено одговарајућим редним бројем и илустровано барем једним смисаоно и граматички целовитим примером, такође опремљеним српским преводом. Поред граматичких и употребних информација, те већег броја потенцијалних преводних еквивалената, корисник у њему може пронаћи и податке о изговору француске одреднице, колокабилности, одн. устаљеним лексичким спојевима, а у случају појединих врста речи, попут глагола и предлога, дају се и исцрпни подаци о синтаксичкој комбинаторици.

2.1.2. *Francusko-srpski rečnik* (FSR 2019). Актуелно издање *Francusko-srpskog rečnika*, објављеног под окриљем издавачке куће „Службени гласник” из Београда, представља знатно измењену и допуњену верзију *Savremenog francusko-srpskohrvatskog rečnika sa gramatikom* С. Јовановића, први пут објављеног 1991. у издању београдске „Просвете”. Како се прецизира у Предговору (FSR 2019: 7–12), премда је у периоду између 1991. и 2014. речник у неколико наврата штампан, претходна издања нису доносила значајније промене. Редактори новог издања С.

Марјановић и Ј. Мијатовић на себе су преузели задатак да постојећи речнички материјал осавремене и прилагоде принципима савремене металексикографске праксе. Осим промене у самом наслову речника, те искључивања првобитног граматичког поглавља, ново издање проширено је новим одредницама, чиме је премашена цифра од 30.000 фреквентних одредница које у највећој мери задовољавају захтеве широке циљне групе, првенствено сачињене од одраслих говорника којима је српски матерњи, с тим што се њиме могу служити и страни ученици који су „ovladali barem osnovama srpskog jezika” (FSR 2019: 7).

У односу на првобитно издање, у саму микроструктуру речничког чланка унете су важне промене чији је циљ био да побољшају прегледност, те да што је више могуће олакшају процес потраге за одговарајућим српским еквивалентом тражене француске одреднице. Сваки чланак опремљен је подацима о изговору одреднице, граматичким обележјима, те значењима – која се у случају полисемичних лексема јасно и консеквентно раздвајају, тј. обележавају арапским цифрама и наводе према историјско-логичком принципу – и српским еквивалентима. Коначно, значајан број одредница опремљен је и употребним квалификаторима, илустративним примерима и упутницама. Од важности за ово истраживање јесте и редакторска напомена која кориснике обавештава да се просторна, временска или стилска обележја маркирају помоћу одговарајућих квалификатора само код француских одредница, али не и код њихових српских еквивалената, имајући у виду „da је *Rečnik* prvenstveno namenjen maternjim govornicima srpskoga jezika” (FSR 2019: 11). Осим тога, у склопу предговора новом издању дају се концизна упутства за коришћење, опремљена бројним типским примерима, тј. изводима из речничких чланака, чиме се видно унапређује корисничко искуство, а метајезик лексикографске дефиниције прилагођава што већем кругу корисника, при томе не губећи на информативности.

2.1.3. *Francusko-hrvatski rječnik* (FHR 2003). Лексикографско остварење В. Путанца досада је најобимнији штампани речник за предметни језички пар. Последње издање, објављено под окриљем „Школске књиге” из Загреба, производ је ауторовог вишедеценијског рада, започетог још почетком 50-их година прошлога века. У питању је речник средњег обима, с макроструктуром од преко 70.000 одредница, које окупљају „riječ i književnoga jezika, frazeologiju, riječi novinarskog jezika, argoa, administracije i raznih znanosti uključujući tu i dio terminologije suvremenih tehničkih dostignuća” (FHR 2003: v). Према ауторовим речима, водило се рачуна да се приликом навођења еквивалената одређене француске речи најпре наво-

де они који „bi išl[i] kao norma u nultom afektivnom značenju”, док се напоследку дају оне лексичке јединице које се према нарочитим својствима одређују као обележене у односу на стандарднојезичку норму (2003: vi). Коначно, речник има и два додатка – регистар француских скраћеница уобичајених у свакодневној комуникацији, праћен прегледом конјугационих образаца у француском језику.

2.2. Резултати истраживања

Овај сегмент рада доноси најпре преглед стања у склопу одговарајућих паратекстова. Потом се пажња усредсређује на (п)опис конкретних механизма примене употребних квалификатора у речничкој микроструктури, с освртом на њихову позицију, случајеве двоструког (или вишеструког) обележавања одреднице и сл. Коначно, у завршном делу одељка даје се преглед типова употребних квалификатора сагласно типологији представљеној у уводном делу рада. На тај начин, покушава се утврдити која се обележја у испитаним двојезичницима намећу као најзначајнија, одн. најсврхисходнија, првенствено из перспективе просечног корисника.

2.2.1. Начини представљања употребних квалификатора у макроструктури одабраних речника. Испитани извори дају листу квалификатора с припадајућим скраћеницама у склопу паратекстова, и то начелно иза предговора или упутства за коришћење, а испред или иза фонетске транскрипције француских гласова. У њима се не врши ужа подела на граматичке ознаке и употребне квалификаторе, већ се они јављају као део јединственог инвентара и ређају према абecedном редоследу. На нивоу микроструктуре речника обухваћених анализом, квалификатори се користе скраћено², истичу курзивом и позиционирају иза граматичких ознака (нпр. *adv.* ‘прилог’), што је општеприхваћена пракса у домаћим речницима свих врста и типова. Евентуалне разлике махом су техничке природе. На пример, све скраћенице, како унутар чланака, тако и у склопу паратекста, у FSR (2019) наводе се без тачке, док се остали извори одлучују за скраћенице с тачком.

Међутим, извори не дефинишу појединачно употребне квалификаторе нити уз инвентар скраћеница, нити у предговору, одн. у упутствима за коришћење. Сагласно томе, корисници не могу стећи сасвим јасан увид у оно што лексикограф подразумева под одређеним употребним обележјем. Тај недостатак долази, на пример, до изражаја код квалификатора

истог ужег типа који се у свести просечног корисника чине истозначним (нпр. *dijal.*[ekatizam] и *prov.*[incijalizam]).

Када је реч о језику навођења скраћеница, у случају ФСР (2017) и FSR (2019), то је полазни језик, док се у FHR оне дају примарно на циљном, а каткад и на полазном³. Сви извори у инвентару дају и разрешења скраћеница, као и преводе на други језик (циљни у случају ФСР и FSR, те полазни у случају FHR). Што се тиче њихових превода, тачније би било рећи да су у питању еквиваленти уобичајени у одговарајућој лексикографској средини. На пример, преглед инвентара скраћеница у FSR показује да је учињен максималан напор да се преводи француских употребних квалификатора ускладе с устаљеном праксом у српској (мета)лексикографској традицији. То се може видети, нпр., код квалификатора *v[ieu]x* ‘арх. [аично]’. Иако је решавање овог питања по правилу нешто лакше код граматичких квалификатора услед њихове универзалније природе, те постојања стабилнијих критеријума дефинисања у лексикографској, граматичкој и научној литератури, преглед одабраних извора показује да за већину идентификованих употребних квалификатора постоји потпун или барем приближан еквивалент на другом језику, тим пре што су називи за већину домаћих ознака ове врсте интернационализми латинског порекла (уп. нпр. *péj.*[oratif] и *ĳej.*[оративно], *vulg.*[aire] и *вул.*[арно]).

Изузев FSR (2019), испитани извори у склопу својих паратекстова не говоре детаљније о природи квалификатора који се укључују у речничку микроструктуру с циљем сигнализације специфичних употребних обележја. У том смислу, FSR пружа пример добре лексикографске праксе, прецизирајући у предговору да су „[s]ve francuske reči koje su na neki način prostorno, vremenski ili stilski određene [...] označene odgovarajućim kvalifikatorima”, те да корисник њихов списак са српским преводима може наћи у одељку „Skraćenice” (2019: 10).

Када је реч о позиционирању употребних квалификатора у микроструктури речничког чланка, компаративни преглед сугерише да се у наведеним изворима води рачуна о томе да ли се одређеним квалификатором обухватају све значењске и употребне реализације одреднице или пак само поједине. Како то илуструју *Извоги 1* и *2*, у ФСР (2017) и FSR (2019) одредница *gueule*, коју одликује денотативно значење ‘њушка, чељуст [животиње]’, али и дија-

² Једини изузетак је квалификатор *vieilli* ‘заст.[арело]’, дат у пуном облику на полазном језику у FSR (2019: 15), имајући у виду да се у скраћеном облику не користи ни у француским једнојезичницима.

³ Премда се већински наводе на циљном језику, увид у инвентар квалификатора у FHR (2003) указује да се овај систем навођења не следи у потпуности. Нпр., дијафреквенцијски квалификатор *rar.[e]* (*rijetko*) у речничкој се микроструктури користи на полазном језику.

фазно обележене конотативне вредности својствене фамилијарном регистру, квалификује се на следећи начин: најпре се даје опште, немаркирано значење, а онда се иза арапске цифре код другог (или сваког следећег) значења обележеног према неком својству даје одговарајући квалификатор (у форми скраћенице, истакнут курзивом), праћен српским еквивалентима и илустративним примерима:

gueule [...] *n. f.* 1. њушка, чељуст • ~ *d'un crocodile* чељуст крокодила [...] 2. *fam.* фаца, њушка, лице • *Ferme ta ~ ! Ta ~ !* Ћути!/Завежи!/Зачепи! [...].

Извод 1. Пример позиционирања употребних квалификатора у ФСР (2017: 606).

gueule [...] *n. f.* 1. нјушка; **la** ~ *d'un chien* нјушка psa; [...] 2. *fam* уста, нјушка, губица; **une fine** ~ *sladokusac*; [...] 3. *fam* лице; **avoir une bonne** ~ *imati priyatno lice*; [...].

Извод 2. Пример позиционирања употребних квалификатора у FSR (2019: 280).

Уколико се пак све појединачне значењске реализације одреднице сматрају маркираним према неком нарочитом обележју, у датим изворима, употребни квалификатор поставља се одмах иза граматичке ознаке, а испред (прве) арапске цифре (Извод 3):

fringale [...] *n. f. fam.* 1. жестока глад [...] 2. луда(чка) жеља, помама, манија [...].

Извод 3. Пример позиционирања употребних квалификатора у ФСР (2017: 554).

Сличан начин маркирања појединачних или пак свих значењских реализација одреднице запажа се и у FHR, с тим што се систем коришћења арапских цифара примењује само у случају оних одредница које могу припадати различитим категоријама речи, док се у случају реализације различитих значења у склопу исте врсте, она одвајају доследно тачком и зарезом (Извод 5). Упркос томе, употребни квалификатори позиционирају се на исти начин као и у осталим двама изворима, имајући у виду да се води рачуна о томе да ли се неким обележјем обухватају све значењске реализације (Извод 4), или је то пак само случај са појединим (Извод 5):

gars [...] *m. fam.* momak, mladić; čovjek, drug [...]

Извод 4. Пример позиционирања употребних квалификатора у FHR (2003: 441).

pruneau [...] *m.* suha šljiva; *fam.* puščano tane, rana; *pop.* prstovet duhana; tamnputa žena (djevojka)

Извод 5. Пример позиционирања употребних квалификатора у FHR (2003: 817).

Иако сва три извора консеквентно примењују сличан систем речничке обраде маркираних лексема, одн. њихових појединачних значења, једино се у FSR (2019: 10) у одговарајућим предговорима и упутствима појашњава шта позиција квалификатора говори о употребним специфичностима одредни-

це. Такве напомене битно поједностављују лексикографски метајезик приближавајући га свим потенцијалним корисницима, а посебно оним просечним, који не могу увек бити свесни ових појединости, нити би то требало од њих очекивати.

2.2.2. Типови употребних квалификатора у микроструктури одабраних речника. Сагласно типологији представљеној у уводном делу рада, у овом пододелу даје се преглед појединачних типова употребних квалификатора с циљем утврђивања: 1) употребних обележја која се најчешће маркирају; 2) случајева употребе (приближно) синонимних квалификатора и 3) заступљености одговарајућих употребних напомена.

Тип квалификатора	FHR 2003	ФСР 2017	FSR 2019
Дијахронијски	<i>neol.</i> [ogizam] <i>zast.</i> [arjela riječ, arhaizam]	/	<i>vieilli</i> <i>vx</i> [vieux]
Дијатопијски	<i>dijal.</i> [ektalna riječ] <i>prov.</i> [incijalizam]	<i>yioиpебне</i> <i>најоме</i>	<i>rég</i> [ional]
Дијаинтеграцијски	/	<i>anglic.</i> [isme]	/
Дијамедијални	/	/	/
Дијастратски	<i>arg.</i> [o, šatrovački] <i>pop.</i> [ularno]	<i>yioиpебне</i> <i>најоме</i>	<i>arg</i> [otique] <i>pop</i> [ulaire]
Дијафазни	<i>fam.</i> [ilijarno] <i>vulg.</i> [arno]	<i>fam.</i> [ilier] <i>vulg.</i> [aire]	<i>fam</i> [ilier] <i>vulg</i> [aire]
Дијатекстуални	<i>poet.</i> [ski]	/	<i>littér</i> [aire]
Дијафреквенцијски	<i>rar.</i> [rijetko]	/	/
Дијанормативни	/	/	/
Дијаевалуативни	<i>euf.</i> [emizam] <i>iron.</i> [ično] <i>pej.</i> [orativno]	<i>pěj.</i> [oratif]	<i>iron</i> [ique] <i>pěj</i> [oratif] [par] <i>plais</i> [anterie]
Дијатехнички	29	<i>yioиpебне</i> <i>најоме</i>	<i>yioиpебне</i> <i>најоме</i>

Табела 1. Преглед употребних квалификатора и употребних напомена у одабраним лексикографским изворима.

Када је реч о дијахронијским обележјима, коришћењем у двама изворима (FHR; FSR), стабилно се користе квалификатори који указују на застарелост одреднице (*vx*, *vieilli*, *zast.*), док се у FHR среће и ознака

neol.[ogizam]. Остали извори не укључују неолошку лексiku – или је барем експлицитно не одређују као такву – несумњиво због нестабилности, одн. слабије укореењености у језику и, посебно, осетљивог статуса нових речи према стандарднојезичкој норми (уп. Драгићевић 2020: 108–109).

О евентуалној дијатопијској раслојености одреднице, у FHR се реферише посредством квалификатора *dijal.* и *prov.*, док се у FSR то чини помоћу квалификатора *rég.* Међутим, изостанак одређеног дијатопијског квалификатора не значи да се не пружају информације о територијалној маркираности. На пример, у ФСР, у те сврхе користе се употребне напомене, отвореног описног типа, дате унутар облик заграда (*Извод 6*), које се постављају иза граматичке/-их ознаке/-а, а испред прве (или једине) значењске реализације:

nonante [...] *adj. inv.* (у Белгији, Швајцарској)
деведесет [...].

Извод 6. Пример речничке обраде дијатопијски обележене одреднице (ФСР 2017: 785).

Једини дијаинтеграцијски квалификатор забележен у испитаним изворима је *anglic.*[isme] ‘анџл.[ицизам]’ (ФСР), што је последица чињенице да највећи број позајмљеница у савременом француском језику долази управо из енглеског као глобалне *lingua franca*. И док се, по правилу, у једнојезичницима квалификатори којима се упућује на порекло одреднице сматрају једним од најбројнијих, у двојезичним речницима те појединости нису у фокусу лексикографа.

Ниједан од извора не користи дијамедијалне квалификаторе (нпр. *écrit* ‘писано’, *oral* ‘усмено’). Поједини аутори чак сматрају да ова дистинкција данас више није релевантна, имајући у виду да разлике у употреби одредница у писаном и усменом коду у већини савремених друштава нису толико велике као што је то био случај, на пример, пре увођења обавезног основног образовања (уп. Wüest 2009: 159). Такође, сматра се да је, с ером нових електронских медија и интернет револуције, та дистинкција попримила нов, унеколико комплекснији облик, приближивши се појму дијафазисе (Wüest 2009: 149).

У испитаним изворима, посебна пажња придаје се обради дијастратски и дијафазно обележене лексике. У прву групу улазе ознаке којима се одражава социјална стратификација (Hartmann – James 1998: 40). Сходно томе, квалификатори овог типа кориснику сигнализирају да је испитивана одредница својствена за говор припадника одређених друштвених група (класних, узрасних, професионалних, идеолошких итд.). У FHR (2003) и FSR (2019), срећу се два дијастратска квалификатора – *arg.*(.) ‘argo, žargonski’ и *pop.*(.) ‘popularno, narodski’. Међутим,

информације о дијастратској обележености лексике такође се дају и у оквиру употребних напомена. Тако се, на пример, у FHR наводи да се одредница *dodo* ‘справње’ користи „и дјечјем говору”. У референтној франкофонској литератури, последњих година постоји тенденција приближавања дијастратских и дијафазних квалификатора (Corbin – Gasiglia 2011; Devolder 2011), будући да између њих постоји значајан степен преклапања (Hartmann – James 1998: 39). Налик дијастратским, и потоњи су друштвено условљени: њихова је улога да корисника обавесте о припадности речи одређеном језичком регистру (формалном, неформалном, фамилијарном и сл.). У свим испитаним изворима, то се чини посредством квалификатора који указују на припадност неформалном, односно нижем регистру (*fam.*[ilier] ‘фам.[илијарно]’, *vulg.*[aire] ‘вул.[арно]’), док се лексика својствена формалном регистру не обележава посебном ознаком. Присуство и доследност у навођењу дијафазних квалификатора, којима се обележава припадност једног (*Извод 7*) или свих (*Извод 8*) значења одреднице неформалном регистру, у спрези је са значајем идентификовања услова под којима се она може оценити као (не)прикладна. Наиме, корисник настоји да у двојезичном речнику пронађе не само могуће (семантичке) еквиваленте тражене лексичке јединице, већ и да на истом месту, у идеалном случају, стекне увид и у друге околности и ограничења која прате њену употребу у дискурсу (уп. Стојановић 2021: 172–173):

jacasser [...] **1.** кречати, крештати

• *Les pies jacassent.* Свраке креште.

2. *fam.* брбљати, тртљати, чаврљати [...].

Извод 7. Пример речничке обраде дијафазне обележености једног значења одреднице (ФСР 2017: 675).

cocu, e [...] *fam* **I.** *a* prevaren. **II.** *nm* rogonja; [...].

Извод 8. Пример речничке обраде дијафазно обележене одреднице у свим значењима (FSR 2019: 124).

Када су у питању дијатекстуални квалификатори, у испитаним двојезичницима користе се само две ознаке овог типа, и то обе везане за књижевнومتнички функционални стил – *poet.*[ski] ‘пјеснички израз’ (FHR) и *littér.*[aire] ‘књижевно’ (FSR). Што се тиче дијафреквенцијских, једини квалификатор овог типа у грађи јесте *rar.*[e] ‘rjetko’ (FHR), док су они из реда дијанормативних, очекивано, потпуно одсутни, будући да ниједан од извора није нормативне природе.

На другом месту по бројности јесу дијавалуативни квалификатори, који су, налик дијастратским и дијафазним, заступљени у свим изворима, што се тумачи као последица њиховог социоллингвистичког значаја, те настојања да речник пружи увид у друштвено (не) прихватљиве обрасце обраћања у култури дате језичке заједнице. Корисник речника који води рачуна

о правилима и стратегијама учтивости (уп. BROWN – LEVINSON 1987) тежиће да у свим својим разменама, без обзира на ниво блискости са саговорником, користи друштвено прихватљиву лексiku, избегавајући јединице депрецијативне природе у корист апрецијативне или, барем, афективно неутралне лексике. Из тог разлога, посебно су доминантни квалификатори којима се обележавају негативни вредносни судови (нпр. *péj.*[oratif] ‘*űej.*[оративно]’, *iron.*[ique] ‘*up.*[онично]’), или они који нису сами по себи такви, али који се у зависности од (ван)језичког контекста могу протумачити као неумесни (нпр. [*paŋ*] *plais*[anterie] ‘*шаљ.*[иво]’). Условно речено, једини квалификатор апрецијативног типа у ексцерпираној грађи јесте *euf.*[emisme] ‘*еуф.*[емизам]’ (FHR), ознака која има прагматичку функцију модулятора у контекстима у којима је потребно користити неутралан, тј. друштвено и/или политички коректан језик.

У речницима обухваћеним анализом, једино се у FHR користи инвентар дијатехничких квалификатора (*Извод 9*), који је, сагласно обиму овог речника, изразито богат. С обзиром на бројност, одговарајући квалификатори, дати у листи скраћеница на циљном језику (и преведени на полазни у упутству за коришћење речника), не наводе се у *Табели 1*. Листа скраћеница (FHR 2003: XIV–XV) садржи укупно 29 дијатехничких квалификатора (нпр. *anat.*[omiја], *biol.*[ogija], *mat.*[ematika], *med.*[icina], *muz.*[ika], *glazba*, *voj.*[ska]), који обухватају како шире, тако и уже (под)дисциплине (нпр. *fiz.*[ika] и *opt.*[ika]).

goujon¹ [...] *m. zool.* glavoč, krkljuša

Извод 9. Пример речничке обраде дијатехнички обележене одреднице (FHR 2003: 455).

goujon [...] *nm* krkuša (*riba*) [...]

Извод 10. Пример речничке обраде дијатехнички обележене одреднице (FSR 2019: 273).

division [...] *nf* 1. podela, deoba, deljenje.

2. deljenje (*u matematici*) [...]

Извод 11. Пример речничке обраде дијатехнички обележене одреднице (FSR 2019: 190).

Коначно, иако преостала два извора не примењују исти механизам приликом упућивања на дијатехничку обележеност појединих одредница, када је потребно, у те сврхе користе се кратке употребне напомене, при чему се курзивом у заградама наводи било лексема која представља најближи виши родни појам, тј. *genus proximum* (*Извод 10*), било одговарајућа научна и/или стручна област (*Извод 11*).

3. Закључна разматрања

У саопштењу су изнети резултати компаративне анализе начина представљања и речничке обраде употребних информација у трима општим двојезич-

ницима с француским као полазним језиком. Анализом је прво обухваћено стање на нивоу речничке макроструктуре (предговори, упутства за коришћење, листе техничких скраћеница), а потом је спроведена упоредна анализа заступљених типова употребних квалификатора, с освртом на различите аспекте њихове конкретне примене у оквиру речничке микроструктуре. Према бројности, у свим изворима посебно су се издвојили дијахронијски, дијастратски, дијафазни и дијавалуативни квалификатори, док су остала дијасистемска обележја имала знатно мањи број представника, или чак ниједног (у случају дијанормативних и дијамедијалних). Осим тога, није примећено значајније присуство (приближно) синонимних квалификатора који би могли изазвати конфузију код ненапредних корисника.

Уопштено узев, истраживање је показало да се у испитаним изворима информације о специфичним употребним својствима, односно обележености одреднице према неком нарочитом својству (временском, просторном, регистарском, фреквенцијском, техничком и сл.) примарно сигнализирају посредством употребних квалификатора, односно одговарајућих техничких скраћеница, али и да се повремено прибегава употребним напоменама отвореног описног типа (нпр. напомене о дијатопијској и дијатехничкој обележености). Када је реч о првом сегменту истраживања, истакнута је неопходност доследног, једноставног, али довољно транспарентног начина презентације употребних квалификатора у склопу паратекстова, при чему се као главни недостатак издвојило непостојање кратких, језгровитих дефиниција појединачних квалификатора и одговарајућих илустративних примера. Тај недостатак посебно се осећа у ФСР (2017) и FHR (2003), који, иако опремљени свеобухватном листом техничких скраћеница, праћеном пуним облицима на обама језицима, не обавештавају кориснике о томе шта конкретно о одредници казује одређени квалификатор и, нарочито, његова позиција у микроструктури речничког чланка. У том погледу, FSR (2019) даје пример узорне металексикографске праксе, будући да се у упутству за употребу корисници обавештавају о овим појединостима.

Пажљиво осмишљавање механизма представљања употребних квалификатора и, шире гледано, начина обраде употребних информација у речнику у најбољем је интересу свих корисника. За просечне кориснике, који немају довољно развијену језичку компетенцију на страном језику, а којима је, поред тога, и речничка компетенција неретко на слабијем нивоу, утолико је значајније да, уз инвентар употребних квалификатора, на располагању имају и лако разумљиве дефиниције и илустративне примере.

Једино ће тако бити у могућности да извуку максимум из микроструктуре речничких чланака. С друге стране, не може се пренебрегнути ни чињеница да су употребни квалификатори подложни променама, јер су обележја о којима они реферишу сама по себи нестабилне природе. На пример, нека реч која у датом тренутку има статус неологизма може убрзо ући у општу употребу, друга може почети да застарева, док употреба треће, услед сасвим различитих ванјезичких чинилаца, може постати неприхватљива у јавном дискурсу. У складу с тиме, за (мета)лексикографе, али и за друге чланове стручне јавности, веома је значајно да се критеријуми за додељивање неког употребног квалификатора јасно дефинишу, разуме се, у оној мери у којој је то уопште могуће. „Кодификација” тог поступка умногоме би унапредила праксу израде речника, а самим тим и корисничко искуство.

Као један од отворених проблема, остаје питање одабира језика навођења употребних квалификатора у микроструктури двојезичних речника. И док је јасно да штампани речници, због ограниченог простора, нису у могућности да квалификаторе дају на нивоу речничке микроструктуре и на полазном и на циљном језику, а да при томе не упадну у замку сувишног оптерећивања речничког чланка, електронски извори успешно могу да реше тај проблем. Управо је мањак простора с којим се сусрећу штампана издања разлог што су употребне напомене у свим испитаним изворима веома редуковане. Њихов пун потенцијал може се, међутим, искористити у електронским издањима, која, поред бројних графичких, тј. визуелних предности, доносе и ону најзначајнију – могућност континуираног обогаћивања речничких чланака новим информацијама, ажурирања и исправке постојећих, те комуникације у реалном времену са свим корисницима (уп. Драгићевећ 2014: 282–284). Коначно, у конкретном случају употребних обележја, по дефиницији подложних променама чак и у веома малом временском распону, електронска издања речника кадра су да брзо испрате и бројне иновације у лексичком систему које настају као последица деловања сложених и испреплетаних (ван)језичких катализатора. У нади да ће се то у догледној будућности променити, напослетку треба истаћи и да двојезичној француско-српској лексикографији у овом тренутку недостају електронски речници свих типова и намена.

Напомена

Овај рад финансирао је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије према Уговору бр. 451-03-65/2024-03/200167/1, који је склопљен с Филолошким факултетом Универзитета у Београду.

Литература

- ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна (2014). Будућност српске лексикографије. У: Рајна Драгићевећ (ур.), *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси* (стр. 279–285). Београд: Филолошки факултет.
- ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна (2020). О неологизмима у српском језику из угла припреме корпуса за израду вишетомног Речника савременог српског језика Матице српске. *Књижевност и језик*, 76(1), 107–121.
- ДРАЖИЋ, Јасмина (2022). *Присвојени проучавању значења речи*. Нови Сад: Филозофски факултет.
- ИВАНОВИЋ, Милан (2023). *Ејноними у српском језику и србисцици: значење, шворба и рјечничка обрада* (необјављена докторска дисертација). Београд: Филолошки факултет.
- ИВАНОВИЋ, Ненад (2014). Лексикографски метајезик у речнику САНУ. У: Рајна Драгићевећ (ур.), *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси* (стр. 195–231). Београд: Филолошки факултет.
- МАРКОВИЋ, Наташа (2011). О најчешће коришћеним нормативним квалификаторима у Речнику српскохрватскога књижевног језика МС. У: Милош Ковачевић (ур.), *Савремена проучавања језика и књижевности: зборник радова са II научног скупа младих филолога Србије*, год. II, књ. 1 (стр. 95–100). Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
- РИСТИЋ, Стана (2014). Квалификатори у српској лексикографији. У: Рајна Драгићевећ (ур.), *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси* (стр. 113–130). Београд: Филолошки факултет.
- СТОЈАНОВИЋ, Јована (2021). Прагматичке информације у двојезичним речницима за језички пар немачки и српски (или хрватски). *Узданица*, 18(1), 159–180.
- *
- ANASTASSIADIS-SYMÉONIDIS, Anna (2011). Les marques d'usage dans le dictionnaire du grec standard de l'Institut d'études néohelléniques (Fondation Manolis Triantaphyllidis). In: Fabienne Baider et al. (éds), *La marque en lexicographie : États présents, voies d'avenir* (pp. 51–63). Limoges: Lambert-Lucas.
- AQUINO-WEBER, Dorothee, NISSILLE, Christel (2011). Prolégomènes à une étude des marques d'usage dans la lexicographie différentielle : le cas du français de Suisse romande. In: Fabienne Baider et al. (éds), *La marque en lexicographie : États présents, voies d'avenir* (pp. 139–152). Limoges: Lambert-Lucas.
- AUSTIN, John Langshaw (1962). *How to Do Things with Words*. Oxford: Oxford University Press.
- AZORÍN FERNÁNDEZ, Dolores (2010). Las marcas de uso en los diccionarios monolingües destinados a la enseñanza de ELE. En: Augustín Vera Luján et al. (eds), *El español en contextos específicos: enseñanza e investigación*, vol. 1 (p. 249–268). Madrid: Asociación para la Enseñanza del Español como Lengua Extranjera.
- БАВИЋ, Стјепан (1981). Stilске одреднице у нашим рјечницима. *Jezik*, 28(3), 79–91.
- БЕЈОИТ, Henri (2021). Les marques d'usage dans les dictionnaires monolingues. In: Gueorgui Armianov (éd.), *Marques de registre dans les dictionnaires bilingues* (pp. 87–101). Paris: Presses de l'Inalco.
- BRATANIĆ-ČIMBUR, Maja (1979). Prilog za dvojezičnu leksikografsku teoriju. *Časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*, 27(1), 1–9.
- BROWN, Penelope, LEVINSON, Steven (1987). *Politeness. Some Universals in Language Use*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CORBIN, Danielle, CORBIN, Pierre (1980). Le monde étrange des dictionnaires (1). Les « marques d'usage » dans le Micro-Robert. *Bulletin du Centre d'analyse du discours*, 4, 237–324.
- CORBIN, Pierre, GASIGLIA, Nathalie (2011). Éléments pour un état de la description de la variété des usages lexicaux dans les

- dictionnaires français monolingues (1980–2008). In: Fabienne Baider et al. (éds), *La marque en lexicographie : États présents, voies d'avenir* (pp. 17–37). Limoges: Lambert-Lucas.
- DEBAERE, Virginie (2002). Le traitement des informations pragmatiques dans les dictionnaires d'apprentissage. *Romanesque*, 4(3), 41–60.
- DEVOLDER, Lola-Laurence (2011). *Arg., Pop., Fam.* : Trois œufs du même panier ?. In: Fabienne Baider et al. (éds), *La marque en lexicographie : États présents, voies d'avenir* (pp. 197–208). Limoges: Lambert-Lucas.
- DUBOIS, Jean, DUBOIS, Claude (1971). *Introduction à la lexicographie : le dictionnaire*. Paris: Librairie Larousse.
- ESCANDELL-VIDAL, Victoria (2015). Pragmática. En: Javier Gutiérrez-Rexach (ed.), *Enciclopedia de Lingüística Hispánica* (p. 257–270). London — New York: Taylor and Francis.
- FARINA, Annick (2021). Les marques dans les dictionnaires bilingues généraux : l'exemple des marques de domaine dans les dictionnaires français-italien. In: Gueorgui Armianov (éd.), *Marques de registre dans les dictionnaires bilingues* (pp. 105–124). Paris: Presses de l'Inalco.
- FRAGAPANE, Federica (2022). Elementos de pragmática en los diccionarios bilingües italiano-español. *Phrasis. Rivista di studi fraseologici et paremiologici*, 6, 165–187.
- GLESSGEN, Martin, SCHÖSLER, Lene (2018). Repenser les axes diasystématiques : nature et statut ontologique. In: Martin Glessgen et al. (éds), *Repenser la variation linguistique : Actes du Colloque DIA IV à Zürich* (pp. 11–52). Strasbourg: Éditions de Linguistique et de Philologie.
- HARTMANN, Reinhard, JAMES, Gregory (1998). *Dictionary of Lexicography*. London – New York: Routledge.
- HAUSMANN, Franz Josef (1989). Die Markierung im allgemeinen einsprachigen Wörterbuch: eine Übersicht. In: Franz Josef Hausmann et al. (Hrsg.), *Wörterbücher / Dictionaries / Dictionnaires. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie / An International Encyclopedia of Lexicography / Encyclopédie internationale de lexicographie*, vol. 3 (s. 649–657), Berlin — New York: Walter de Gruyter.
- KARLIĆ, Virna, BAGO, Petra (2019). Representation and Classification of Polyfunctional Synsemantic Words in Monolingual Dictionaries and Language Corpora: The Case of the Croatian lexeme *dakle*. In: Iztok Kosem et al. (eds), *Electronic Lexicography in the 21st Century. Proceedings of the eLex 2019 Conference* (pp. 99–115). Brno: Lexical Computing CZ s.r.o.
- KARLIĆ, Virna, BARČOT, Branka (2021). Leksikografska obrada pragmatičkih informacija u dvojezičnim rječnicima. *Rasprave*, 47(2), 349–369.
- KOSTIĆ-TOMOVIĆ, Jelena (2017). *Savremena nemačka leksikografija*. Beograd: FOKUS – Forum za interkulturnu komunikaciju.
- KRISTAL, Dejvid (1988). *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*. Beograd: Nolit.
- PEJOVIĆ, Andjelka (2009). De la idea a la locución: hacia la propuesta de un nuevo diccionario fraseológico basado en los ejemplos procedentes de corpus textuales. En: Pascual Cantos Gómez et al. (eds.), *Panorama de investigaciones basadas en corpus* (p. 430–442). Murcia: Universidad de Murcia, AELINCO.
- PENADÉS MARTÍNEZ, Inmaculada (2018). La información pragmática sobre las locuciones en el diccionario. *Revista de Lexicografía*, 24, 89–106.
- POLGUÈRE, Alain (2021). Vers une approche systémique des marques d'usage. In: Gueorgui Armianov (éd.), *Marques de registre dans les dictionnaires bilingues* (pp. 5–26). Paris: Presses de l'Inalco.
- PRČIĆ, Tvrtko (2010). Mali englesko-srpski rečnik pragmatičkih termina. U: Vera Vasić (ur.), *Diskurs i diskursi. Zbornik u čast Svenki Savić* (str. 399–415). Novi Sad: Filozofski fakultet.
- PRČIĆ, Tvrtko (2018). *Ka savremenim srpskim rečnicima*. Novi Sad: Filozofski fakultet. <<https://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2018/978-86-6065-454-2>>. [1. 3. 2024]
- SPERBER, Dan, WILSON, Deirdre (1986). *Relevance. Communication and Cognition*. Oxford: Basil Blackwell.
- SOUJAEFF, Nathalie (2021). Évolution des marques de registre dans les dictionnaires bilingues français-russe (1980-2010). In: Gueorgui Armianov (éd.), *Marques de registre dans les dictionnaires bilingues* (pp. 199–214). Paris: Presses de l'Inalco.
- ŠIPKA, Danko (2006). *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina* (drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje). Novi Sad: Matica srpska.
- ŠIPKA, Danko (2019). Iz društva u leksikografiju i natrag: rječnici kao ideološki manevri. *Književni jezik*, 30, 357–375.
- UCHEREK, Witold (2021). L'appareil des marques de registre dans la lexicographie bilingue français-polonaise. In: Gueorgui Armianov (éd.), *Marques de registre dans les dictionnaires bilingues* (pp. 175–196). Paris: Presses de l'Inalco.
- WÜEST, Jakob (2009). La notion de diamésie est-elle nécessaire ?. *Travaux de linguistique*, 59, 147–162.
- YANG, Wen Xiu (2007). On Pragmatic Information in Learners' Dictionaries, With Particular Reference to *LDOCE*. *International Journal of Lexicography*, 20(2), 147–172.

Лексикографски извори

ФСР 2017: Точанац, Душанка, Динић, Тања, Видић, Јасна (2017). *Француско-српски речник* (прво издање). Београд: Завод за уџбенике.

*

FHR 2003: PUTANEC, Valentin (2003). *Francusko-hrvatski rječnik* (deveto izdanje). Zagreb: Školska knjiga.

FSR 2019: JOVANOVIĆ, Slobodan (2019). *Francusko-srpski rečnik* (novo, prerađeno i dopunjeno izdanje, redaktori Saša Marjanović i Jelena Mijatović). Beograd: Službeni glasnik.

Andela Vasiljević

**Usage Labels in Bilingual French-Serbian Dictionaries:
Pragmatics at the Service of the Average User**

(Summary)

By means of comparative and descriptive methods, the paper carries out a qualitative analysis of the coverage and mechanisms of representation of usage labels in the macrostructure of three general bilingual French-Serbian dictionaries. The theoretical part of the work gives an insight into some of the previous classifications of the latter in both French and Serbian metalexicographic traditions, including recent developments and open questions in this field. The central part of the paper focuses first on the analysis of the most significant differences among the given dictionaries when it comes to applying usage labels in order to mark specific contexts in which an entry can be considered as (un)acceptable in a particular discourse situation. A special emphasis is placed on their coverage (definitions, illustrations, etc.) in prefaces and user's guides, which often prove to be relatively poor and thus of a very little help to the biggest part of average users, who lack both advanced lexicographic competences and general linguistic competences in a foreign language (in this specific case, French). Furthermore, the study gives an overview of different types of usage labels (i.e. diachronic, diatopic, diastratic, diaphasic, diaevaluative) employed inside the microstructure of the consulted dictionaries, while paying special attention to their positions in dictionary articles, as well as to other particularities observed in the lexicographic treatment of different usage information. On a final note, the paper aims to determine the overall adequacy of this kind of (socio)pragmatic data for the needs of broader groups of users, while also suggesting ways to improve their lexicographic description in the future.